

20. yüzyılın “ışık yüzlü Marksist”i Paul Sweezy

Devrimci Marksizm Yayın Kurulu

Bu yıl Paul Marlor Sweezy’nin ölümünün 20. yılı. 20. yüzyılın Marksist iktisatçıları arasında seçkin bir yere sahip olan Sweezy’yi bu vesileyle anmak için *Devrimci Marksizm* olarak bir dosya hazırladık.

Sweezy 20. yüzyılın neredeyse tamamını yaşamış biri. 1910-2004 yılları arasındaki uzun hayatında, çok etki yaratan kitaplar yayınladı, sayısız konferans ve makale ile genç kuşaklara erişti, *Monthly Review* dergisi aracılığıyla Marksizmin sesini en başta kendi memleketi olan Amerika Birleşik Devletleri’nin aydınlarına ve işçilerine, ama onun çok ötesinde dünyanın hemen hemen her yerinde gönlü solda olan milyonlarca insana taşıdı.

En çok okunan kitaplarından biri olan *Kapitalist Gelişme Teorisi* (*The Theory of Capitalist Development*) ilk kez 1942’de yayınlandığına göre, o tarihten itibaren Marksist iktisat alanında 60 yıla yakın bir süre boyunca (son yıllarında zorunlu olarak istirahate çekilmişti) dünya çapında bir etki yarattı, birçok genç iktisatçıya esin kaynağı oldu.¹ Yolu erkenden iktisat biliminin devlerinden Joseph Schumpeter, Robert Solow, Wassily Leontieff, Oskar Lange, Eric Roll gibi şahsiyetlerle kesiştiğinden dolayı anaakım alanında da etkisi olan bir isim oldu her zaman. Hatta, tekel-

¹ Bu kitap Türkçede iki farklı başlıkla yayımlandı: 1970’te *Kapitalizm Nereye Gidiyor?* (çev: Arslan Başer Kafaoğlu), 2007 yılında ise *Kapitalist Gelişme Teorisi* (çev: Gülsüm Akalın).

oligopol piyasalarına yönelik “dirsekli talep eğrisi” adıyla bilinen katkısıyla ders kitaplarına bile girdi. Kısacası, bir Marksist iktisatçı olarak Sweezy, 20. yüzyılın en önemli isimlerindendi.

Sweezy’nin, kendisiyle birlikte *Monthly Review* dergisini yöneten Paul Baran, Harry Magdoff, Leo Huberman gibi Marksistlerle birlikte özel bir ekol oluşturduğunu vurgulamak gerekir. Bu ekolün en önemli özelliği, 20. yüzyılın ilk yarısında anaakım makroekonomi alanında bir devrim yaratmış olan burjuva iktisatçısı John Maynard Keynes’ten ileri derecede etkilenecek 20. yüzyılın ikinci yarısının dünya kapitalizmini “eksik tüketimci” bir perspektiften yorumlamasıydı. Bu yaklaşım en ileri ifadesini Sweezy’nin Paul Baran’la birlikte yazdığı *Tekelci Sermaye (Monopoly Capital)*, 1966) kitabında bulur.² Bu kitap *Monthly Review* ekolüne göre, modern kapitalizmin, en ileri ifadesini Amerikan ekonomisinde bulan yeni yapısının en ileri analizini içerir ve uzun yıllar boyunca bu yaklaşımın ana teorik kaynağı olmuştur.

Sweezy’nin katkısı Marksist iktisat alanı ile sınırlı kalmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası iktisat tarihi literatürüne damga vuran “geçiş tartışmaları” onun, Maurice Dobb’un *Kapitalizmin Gelişmesi Üzerine İncelemeler (Studies in the Development of Capitalism)*, 1946) üzerine 1950’de *Science and Society*’de yayımlanan eleştiri yazısı ile başlamıştır. Feodalizmden kapitalizme geçişte Dobb’un kırdaki üretim ilişkileri değişimlerini (içsel dinamikleri) vurgulayan perspektifine karşı eleştirisi kentler ve ticari ilişkilerdeki gelişimleri (dışsal dinamikleri) öne çıkarmaktadır. Tartışma ikilinin karşılıklı dört yazısı sonrası, Kohachiro Takahashi, Rodney Hilton ve Christopher Hill gibi dönemin önemli Marksist tarihçilerinin değerlendirmeleri ile 1954’te kitap olarak yayımlanmış, yeni katkılarla 1976’te yeniden basılmıştır.³ Taraflarının adıyla “Dobb-Sweezy tartışması” olarak da anılan bu tartışma, 1970’ler ve 1980’lerde aynı hatta ama bu sefer Immanuel Wallerstein’in “Dünya Sistemi Analizi” ve Robert Brenner’in açtığı “Brenner Tartışması” ile yenilenerek sonraki kuşaklara aktarılmıştır.

İşin daha pratik yanına bakıldığında, Sweezy ve arkadaşlarının Amerikan Stalinist komünist hareketine de, bu ülkede ta 1930’lu yıllardan itibaren güçlü bir akım olagelmiş olan Trotskizme de mesafeli durduğu, hiçbir zaman herhangi bir siyasi parti içinde faaliyet göstermediği vurgulanmalıdır. Bu aydınlar kadrosu, 1949 yılında, McCarthy cadı avının hemen eşliğinde Sweezy ve Leo Huberman’ın öncülüğünde kurulan *Monthly Review* dergisini, Amerika gibi komünizm açısından çok zorlu bir ülkede Marksizmi düşünce hayatında bir güç haline getirmek için hayat boyu dur durak bilmeden çalışmıştır. Maurice Dobb’un kitabına 1950’de yazdığı eleştiri yazısına “[k]apitalizmden sosyalizme geçiş döneminde yaşıyoruz; bu olgu bir toplumsal sistemden diğerine daha önceki geçişler üzerindeki çalışmalara karşı özel bir ilgiye yol açıyor” diyerek başlaması, Charles Bettelheim ile 1974’te yayımladıkları *Sosyalizme Geçiş Süreci Üzerine (On the Transition to Socialism)*, 1971)⁴

2 Türkçesi 1970’te, Filiz Onaran çevirisiyle, *Tekelci Kapitalizm* başlığıyla çıktı.

3 İlkinin Türkçesi 1970’te Çetin Yetkin, ikincisinin Türkçesi 1984’te Müge Gürer-Semih Sökmen çevirisiyle çıkmıştır.

4 Türkçesi 1974’te Aytunç Altındal çevirisiyle çıktı.

Sweezy'nin sosyalizm hedefini göstermesi açısından çarpıcıdır. Parti faaliyetinden uzak durmaları konusunda söylenecek çok şey olsa da, *Monthly Review*'nin McCarthy'cilik dönemi ve Soğuk Savaş içinde Marksizme, emperyalizmin merkezi olan bu ülkede önemli bir prestij ve süreklilik kazandırmış olduğunu teslim etmek gerekir.

Şayet “*Monthly Review* ekolü”nün Marksist iktisada getirdiğini Keynesçilik, eksik tüketimcilik ve tekelci sermaye kategorisinin içerdiği özelliklerle sınırlarsak bu söz konusu ekole büyük bir haksızlık olur. *Monthly Review*'nin 20. yüzyılın ikinci yarısında Marksizme asıl büyük katkısı, teorik çerçevesinin doğruluğu konusunda yapılacak tartışmalardan bağımsız olarak, emperyalizmin dünya çapında yarattığı eşitsizlikler, azgelişmiş ülkelerin yaşadığı sefalet ve emperyalist yağma ve baskı mekanizmaları konusundaki son derece kararlı ısrarıdır. Bu yaklaşımda Sweezy'nin *Kapitalist Gelişme Teorisi*'nde yazdıkları kadar Paul Baran'ın (yukarıda sözü edilen ortak kitapları öncesinde) kaleme aldığı 1956 tarihli *Büyümenin Ekonomi Politikası* (*The Political Economy of Growth*) kitabı yol gösterici tarihsel kaynak olmuştur.⁵ Baran'ın çalışmasından yalnızca *Monthly Review* ekolünün sarsılmaz anti-emperyalizmine temel olan, en başta Sweezy ve Harry Magdoff'un öncülük ettiği geniş anti-emperyalist literatür doğmamıştır. Ünlü “bağımlılık” ya da “azgelişmişliğin gelişmesi” ekolü de kaynağını Baran'da bulur. Böylece *Monthly Review* ekolünün, İkinci Dünya Savaşı ertesinde komünizmin bütün yoksul ve sömürge dünyada yarattığı çok güçlü etki karşısında emperyalizmin paralı askeri gibi çalışan aydınlarıyla “modernizasyon teorisi” ve benzerleri aracılığıyla bir “kalkınma” literatürü geliştiren (bkz. W. W. Rostow'un “kalkınmanın aşamalar” teorisi vb.) sözcüleri karşısında, yoksul ve sömürge ülkelerin kaderini ortaya koyan devasa bir literatür doğmuştur. André Gunder Frank ve Samir Amin'in başını çektiği, sayısız Latin Amerikalı, Hint, Türkiyeli, Afrikalı vb. araştırmacının da bir parçası olduğu bu literatürün pınarı olma şerefi Baran'ın, Sweezy'nin, Magdoff'un şahsında *Monthly Review* ekolünündür. “Azgelişmişliğin gelişmesi” veya “bağımlılık” literatürünün tarihsel gelişmeye tek-yanlı bakışı, kapitalizmin diyalektiğinin inceliklerini gözden kaçırmaması vb., bütün bir dönem boyunca dünyanın dört bir yanında bu teorinin anti-emperyalist hareketlere düşünsel cephanelik sağladığını bize unutturmamalıdır.

İşte Sweezy'nin, yani *Monthly Review* ekolünün kaptanının, 20. yüzyıl Marksizmi açısından en değerli yanı, deyim yerindeyse “canavarın kalbi”nde yaşatılan bu anti-emperyalist teorik-ideolojik dirençtir. Bugün *Devrimci Marksizm* yazarlarının en azından bir kısmının Keynesçilik, eksik tüketimcilik, Baran/Sweezy ikilisinin “tekelci sermaye” kategorisinin ciddi eksiklikleri, geçiş tartışmalarında mübadele alanının belirleyiciliğine öncelik vermesi gibi sorunları çok önemsemesine rağmen dergimizin ekolün kaptanı Sweezy'yi anmak ve onurlandırmak için ona bir dosya ayırması her şeyden önce bundandır.

Dosyamızın başında yoldaşlarımız E. Ahmet Tonak ile Sungur Savran'ın Paul Sweezy ile 1986 yılı baharında gerçekleştirdiği ve hem *11. Tez* dergisinin Ekim 1986 tarihli 4. sayısında hem de *Monthly Review* dergisinde yayınlanmış olan görüşme yer alıyor. Bu görüşmenin tarihsel bağlamı kendi içinde çok önemli. 1980'li

⁵ Türkçesi 1974'te Ergin Günçe çevirisiyle çıktı.

yıllar bütün dünyada Marksizme karşı sol liberal ve postmodern/post-Marksist saldırının yoğunlaşmaya başladığı dönemdir. Siyasi olarak farklı geleneklere bağlı Marksistlerin *11. Tez* dergisini yayınlamaya başlamasının nedeni de bu dalgaya karşı bir barikat oluşturmaktır. Dergi Yayın Kurulu, bu saldırı dalgasının uluslararası boyutları da olduğu bilinciyle bir dizi uluslararası Marksist şahsiyetle bu tür görüşmeler yapmaya karar vermiştir. Sweezy'den sonra ertesi yıl dergi adına İngiliz siyaset bilimcisi Ralph Miliband ile başka bir görüşme yapılmış ve *11. Tez*'in Haziran 1987 tarihli 6. sayısında yayınlanmıştır. Bunların hemen ardından İngiltere'nin *New Left Review* dergisinin ardındaki en önemli isim olan Perry Anderson'la yapılan görüşme randevusu, *11. Tez* ekibinin Londra'da bulunduğu randevu günlerinde Anderson'un hasta olması dolayısıyla gerçekleşmemiştir.

Yani bir bakıma bu görüşmeler dizisi, *11. Tez*'in oluşumuna damga vuran, Marksistlerin siyasi bakımdan farklılaşmakla birlikte liberalizme karşı mücadele için birleşmesi anlayışının uluslararası alana aktarılmasının ürünüdür.

Sweezy ile görüşme 1986 baharında, E. Ahmet Tonak'ın öğretim üyesi olduğu, Sungur Savran'ın ise o dönem "misafir öğretim üyesi" olarak bulunduğu, Bard College at Simon's Rock üniversitesini Paul Sweezy'nin bir konferans için ziyaret etmekte olduğu günlerde yapılmıştır.

Dosyanın diğer yazıları Türkiye'nin çeşitli Marksist iktisatçılarının Paul Sweezy hakkındaki düşüncelerini içeren yazılarından oluşuyor. Bunlardan ilk ikisi, Korkut Boratav'ın ve 2013'te yitirdiğimiz yoldaşımız Nail Satlıgan'ın yazıları, Sweezy'nin ölümünün ardından İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin mezunlar cemiyesinin (İFMC) dergisi olan *İktisat Dergisi*'nde yayınlanmış yazılardır. Sweezy'nin Türkiye ile ilişkisi sadece Türkçeye çevrilmiş kitapları ve *11. Tez* dergisinde yayınlanmış olan görüşmesi (daha sonra da *Monthly Review*'nin Türkçe versiyonu) aracılığıyla kurulmamıştır. Sweezy 1994 yılında, Nail Satlıgan yoldaşımızın *İktisat Dergisi*'nin yayın yönetmenliğini sürdürdüğü bir dönemde, İFMC'nin düzenlediği İktisatçılar Haftası'na onur konuğu olarak davet edilmiş, kendisini izlemeye gelen dolu bir salon ile bilgeliğini paylaşmıştır. Bu ziyaretten on yıl sonra hayatını yitirdiğinde *İktisat Dergisi* gerçek bir vefa örneği göstererek Sweezy için bir özel sayı hazırlamıştır. Boratav ve Satlıgan'ın yazıları o sayıda yayınlanmıştır. Bu dosyayı tanıtmak için yayınlamakta olduğumuz bu yazının başlığındaki "ışık yüzlü Marksist" ibaresi de Nail Satlıgan'ın o sayıda yer alan ve burada da tekrar yayınlamakta olduğumuz yazısının başlığından alınmıştır.

Bu iki yazının dışında, Sweezy görüşmesini yapan E. Ahmet Tonak ve Sungur Savran yoldaşlarımızın da birer yazısıyla dosyayı tamamlıyoruz.

Paul Sweezy ile görüşme

Sungur Savran ve E. Ahmet Tonak

Sweezy dosyasının sunuşunda belirtildiği gibi, bu görüşme 1986 yılının Nisan ayında ABD'nin Bard College at Simon's Rock üniversitesinde Sungur Savran ve E. Ahmet Tonak tarafından gerçekleştirilmiş ve o dönemde çıkmakta olan 11. Tez dergisinin Ekim 1986 tarihli 4. sayısında yayınlanmıştır. Okuyucunun görüşmeyi daha kolay izleyebilmesine yardımcı olabilmek için bazı konularda verilen açıklayıcı dipnotlar olsun, ara başlıklar olsun, 11. Tez Yayın Kurulu tarafından konulmuştur. Görüşmenin İngilizce aslı daha sonra Monthly Review dergisinde de yayınlanacaktır. Devrimci Marksizm Yayın Kurulu, dizgi hatalarının düzeltilmesi dışında (iki çok belirgin kalem sürçmesi dışında) hiçbir şeye müdahale etmemiştir. O dönemde Türkçe yazım kuralları farklı olduğu için bugün yadırgayabileceğimiz kalıplara dokunulmamıştır.

TONAK: Önce yaşamınız boyunca sosyalist bir aydın ve yazar olarak sürdürdüğünüz faaliyetleri ele alarak başlamak istiyoruz; daha sonra da teori ve politika sorunlarına geçmek. Sosyalizme yönelişinizin, sosyalizmin çağdaş dünya için anlamlılığına ikna oluşunuzun 1930'lu yılların başlarına rastladığını değişik vesilelerle ifade etmişsiniz. Yani, yarım yüzyılı aşkın bir süredir sosyalist görüşlerin geliştirilmesi ve savunulması yolunda çaba göstermektedirsiniz. Şimdi, hiç olmazsa 70'li yılların ortasına kadar, bu dönem ABD'de sosyalist hareketin öyle pek de canlı olduğu bir dönem değildi, özellikle Soğuk Savaş döneminde, sosyalizm, hakim siyasal güçlerce, kitle iletişim araçlarınca, aydınlarca vb. kötülenecek ve aşağılana-

caktı. Bir sosyalist kimliğiyle son derece küçük bir azınlığın bir üyesi olarak yaşadınız hep. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz? Üzerinizde uygulanan baskılarla ilgili olarak üzerinde durmak istediğiniz anlamlı, ilginç örnekler var mı?

SWEEZY: Şimdi, sözünü ettiğiniz elli yıllık dönem kuşkusuz kendi içinde büyük farklılıklar gösteriyor. Marksizm’le ve sol düşüncelerle ilgilenmeye başlamamın nedeni, 30’lu yılların başında dünyanın içinde bulunduğu durumdu, 1929 malî çöküşüydü, büyük depresyondur, İkinci Dünya Savaşı’na bir önsöz niteliğini taşıyan uluslararası durumdu. O yıllarda, özellikle ABD’de, ya da özellikle demeyelim de belirgin biçimde ABD’de, sol faaliyetlerde ve sol düşüncede bir yükselme vardı. Diyebilirim ki, o güne kadar ABD’de marksizm hiçbir varlık gösterememişti.

Thorstein Veblen’in yapıtını belki bilirsiniz. New School’un ilk öğretim üyelerinden biriydi.¹ Marksist değildi ama marksizmden bir hayli etkilenmişti; o dönemde, 1920’li yıllarda, ABD’nin marksizmi gerçekten ciddiye alan hemen hemen tek önemli toplum bilimcisiydi. Eski Sosyalist Parti’nin bünyesinden de birkaç ilginç düşünür çıkmıştı, özellikle de Louis Boudin. Boudin, Kautsky’nin ve Alman parti-sinin sosyal demokrat düşüncesinin doğrultusunu benimsemişti ama aynı zamanda özgün bir düşünürdü. Bazı başka düşünürler de vardı.

Ama genel olarak düşünüldüğünde, en azından akademik dünyada marksizmin herhangi bir etkisi yoktu. Hakkında bilinenler veya yazılanlar da karikatür niteliğinin ötesine gitmiyor, en ufak bir ciddiyet taşımıyordu.

30’lu yıllarda ABD solunun yükselişi

1933 sonbaharında İngiltere’den döndüğümde, bu durum değişmeye başlamıştı bile. Büyük üniversiteler çevresinde epey bir sorgulama ve irdeleme vardı. Ben o dönemde Harvard Üniversitesi’nde idim ama aynı şey pek çok başka üniversite için de geçerliydi. Özel olarak da New York’da: New York Üniversitesinde, City College’da. Tabii, 30’lu yıllar boyunca Komünist Parti hızla büyümekte ve işçi sınıfının örgütlenmesinde öncü bir rol kazanmaktaydı. Ayrıca, AFL’den kopmuş olan CIO vardı.² Genel olarak bakıldığında, bu dönem, çok fazla sofistike olmamakla birlikte büyük miktarda teorik çalışmanın yapıldığı, büyük bir mayalanma ve ilginin doğduğu bir dönemdi. Benim de kendi kendimi bir marksist olarak yetiştirdiğim bağlam buydu işte.

Normal bir neo-klasik iktisat eğitimi görmüştüm. Ama bir marksist olarak büyük ölçüde kendi kendimi eğitime sorunuyla karşı karşıyaydım. Tabii, Avrupa, özel olarak da Alman geleneklerini özümlemeye çalışarak. *The Theory of Capitalist Development (Kapitalizm Nereye Gidiyor?)* kitabını, yavaş yavaş, birkaç yıl sü-

¹ *New School for Social Research*. New York’da 1930’lu yıllarda kurulmuş, başlangıçta öğretim kadrosunun önemli bir bölümü Avrupalı göçmenlerden oluşan, ortalama Amerikan üniversitesine göre solun ağırlıklı olduğu bir yüksek öğretim kurumu.

² CIO (*Congress of Industrial Organizations* - Sanayi Örgütleri Kongresi) 1930’lu yıllarda Amerikan işçi sınıfının önemli kesimlerinin giriştiği zorlu mücadelelerin (grevler, fabrika işgalleri vb.) belirlediği bir ortamda, uzlaşmacı işçi konfederasyonu AFL’den (*American Federation of Labor* - Amerikan İşçi Federasyonu) kopan sendikacılarca 1935 yılında kurulan konfederasyon. CIO, zamanla her bakımdan AFL’ye yaklaşmış ve 1957’de iki konfederasyonun birleşmesiyle bugünkü AFL-CIO doğmuştur.